

**BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI
PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

Orzuyeva Sitorabonu Ilxomjon qizi

Buxoro Davlat pedagogika instituti
boshlang'ich ta'lim yo'nalishi sirtqi bo'limi 4-kurs talabasi.

Nuritdinova Dilshoda Fazliddin qizi

Fan o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15075161>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinfi o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini ko'rib chiqilgan. Nutqiy kompetensiya o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish, so'z boyligini kengaytirish, fikrlarini aniq va mantiqiy ifodalash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ushbu jarayonda muhim rol o'ynab, o'quvchilarning faolligini oshirish va interfaol metodlar orqali ularning muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: nutq o'stirish, matn ustida ishlash, og'zaki va yozma nutq, muloqot, so'z ma'nosi, nutq.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития речевых компетенций учащихся начальных классов. Речевая компетенция включает в себя формирование устных и письменных навыков речи у учащихся, расширение их словарного запаса, способность ясно и логично выражать свои мысли. Современные педагогические технологии играют важную роль в этом процессе, способствуя повышению активности учащихся и развитию культуры общения посредством интерактивных методов.

Ключевые слова: речь развитие, работа над текстом, устная и письменная речь, коммуникация, значение слова, речь.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of developing speech competencies in primary school students. Speech competence includes the formation of students' oral and written communication skills, the expansion of their vocabulary, and the ability to express their thoughts clearly and logically. Modern pedagogical technologies play a crucial role in this process by increasing students' engagement and fostering their communication culture through interactive methods.

Keywords: speech development, working on the text, oral and written speech, communication, word meaning, speech.

Nutq o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. U nafaqat fikrni ifodalash vositasi, balki uni shakllantirishning ham qurolidir. Fikr nutqning psixologik asosi bo'lib, uni rivojlantirishning asosiy sharti fikr boyligini oshirishdir. Aqliy faoliyatning mantiqiy izchilligini ta'minlash orqali nutqni muvaffaqiyatli rivojlantirish mumkin. Shu sababli, o'quvchilar nutqini o'stirish jarayonida materiallarni saralash, ularni tartibga solish va mantiqiy izchillikka e'tibor qaratish muhim sanaladi. Fikrning nutqiy shakllanishi uni aniq, ravon, tushunarli va mantiqiy bo'lishini ta'minlaydi. Shuningdek, nutq tafakkur jarayonini o'rganishning asosiy vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchining fikriy rivojlanishini baholashda u berilgan mavzuni nutqiy ifodalash qobiliyatiga e'tibor qaratiladi. Bu, jumladan, insholar, axborotlar, qayta hikoyalash va savollarga javob berish jarayonlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Demak, nutq va tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog'liq: tafakkur nutq yordamida shakllanadi, nutq esa fikrni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki bu yoshdagi bolalar hali to'liq shakllangan nutqiy ko'nikmalarga ega emas, ular fikrni aniq va mantiqiy ifodalashni o'rganish jarayonida bo'ladilar. Nutqiy kompetensiya deganda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish, so'z boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to'g'ri gapirish va yozish, fikrlarni ravon bayon qilish hamda muloqot madaniyatini shakllantirish tushuniladi.

Boshlang'ich sinflarda bu kompetensiyani rivojlantirishning samarali usullaridan biri pedagogik texnologiyalardan foydalanish hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning nutqiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi va ularning mustaqil fikrlash hamda ijodiy yondashuv qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi¹.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda kommunikativ yondashuv muhim rol o'ynaydi.

Kommunikativ yondashuv asosida o'quvchilar muloqot jarayoniga faol jalb qilinadi, ular turli vaziyatlarda fikr bildirishni, og'zaki va yozma nutq orqali o'z fikrini to'g'ri ifodalashni o'rganadilar. Ushbu yondashuv doirasida rolli o'yinlar, dramatizatsiya, suhbatlar va bahs-munozaralar tashkil etilishi mumkin. Masalan, o'quvchilar turli mavzularda hikoya tuzishlari, rolli o'yinlarda ishtirok etishlari va sahnalashtirilgan suhbatlarni olib borishlari orqali nutqiy kompetensiyalarini rivojlantiradilar. Bundan tashqari, savol-javob metodidan foydalanish ham muhim bo'lib, bunda o'qituvchi bolalarga turli savollar berib, ularning aniq va tushunarli javob berish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

¹ Bekniyazova N. Boshlang'ich sinflar ona tili darslarida o'quvchilarga matn yaratishni o'rgatish metodikasi (ta'lim o'zbek va qoraqalpoq tillarida olib boriladigan maktablar misolida): Monografiya. –T.: Fan va texnologiyalar, 2012. –160 b.

Interfaol texnologiyalar ham nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda juda foydalidir. “Aqliy hujum”, “Insert”, “Baliq skeleti” kabi metodlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini tez va aniq bayon qilishga o‘rganadilar. Masalan, “Aqliy hujum” usuli orqali o‘quvchilar berilgan mavzu bo‘yicha erkin fikr yuritishadi va tezkor javob berish ko‘nikmalarini shakllantiradilar. “Insert” texnologiyasi esa matn bilan ishlash orqali tushunchalarni ajratish va ularni mantiqiy bog‘lash imkonini beradi. “Baliq skeleti” metodi esa sabab va natijani aniqlashga yordam berib, o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi. Bu metodlar orqali o‘quvchilar nafaqat so‘z boyligini oshirish, balki fikrlarni mantiqiy izchillik bilan bayon qilishga ham o‘rganadilar².

Innovatsion axborot texnologiyalaridan foydalanish ham nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga katta ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, audiovizual materiallar, video va audio darsliklar, elektron darsliklar va interfaol onlayn platformalar o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Audiomateriallarni tinglash orqali bolalar to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rganadilar, video darslar esa ularning vizual idrok qilish qobiliyatini oshiradi. Masalan, ertak yoki hikoyalarni audio shaklda tinglash orqali o‘quvchilar nafaqat yangi so‘zlarni o‘rganadilar, balki ularning talaffuzi va ishlatilishiga ham e’tibor beradilar.

Elektron darsliklar esa interfaol mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarning mustaqil nutqiy faoliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

O‘yin texnologiyalaridan foydalanish ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda samarali usullardan biridir. Bolalar o‘yinga asoslangan mashg‘ulotlarga katta qiziqish bilan yondashadilar, bu esa ularning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Topishmoqlar, maqollar va hikoya tuzish kabi o‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘z so‘z boyligini kengaytiradilar va fikrlarini to‘g‘ri ifodalashni o‘rganadilar. Masalan, “Erkin fikrlash” yoki “O‘z fikringni bildir” kabi o‘yinlar orqali bolalar berilgan mavzuda erkin gapira boshlaydilar, bu esa ularning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, hikoya tuzish mashqlari ham juda foydali bo‘lib, o‘quvchilarga berilgan rasm yoki so‘zlar asosida hikoya yaratish topshirig‘i beriladi, natijada ular mustaqil ravishda gap tuzishga va nutqni mantiqiy rivojlantirishga o‘rganadilar³.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasida refleksiv yondashuv ham muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar o‘z nutqiy yutuqlari va kamchiliklarini baholash orqali ulardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga o‘rganadilar. O‘qituvchi o‘quvchilar bilan nutqiy faoliyatni muhokama qilib, ularga qayta aloqa beradi va ularning rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi.

² Babayeva D.R. Nutq o‘stirish metodikasi (tevarak-atrofni o‘rganish misolida) –T.: Fan va texnologiya, 2009. –128 b.

³ Bakiyeva X.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil ta’lim orqali nutq va tafakkurni rivojlantirish metodikasi: Ped. fanl. bo‘yicha falsafa doktori (PhD). ... diss. avtoref. –TDPU. 2019. –47 b.

Masalan, o'quvchilar o'z nutqiy chiqishlarini eshitib, ularning qaysi joyida xato qilganini aniqlaydilar va keyingi safar to'g'ri gapirishga harakat qiladilar.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida natijalarni baholash ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarning nutqiy rivojlanishini baholash uchun turli metodlardan foydalanish mumkin. Jumladan, test va diagnostik ishlar yordamida ularning nutqiy ko'nikmalari aniqlanadi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqi kuzatilib, ularga baho beriladi.

Portfolio usuli ham samarali baholash usullaridan biri bo'lib, bunda o'quvchining butun o'quv jarayonidagi ishlarini yig'ib borish orqali uning rivojlanish tendensiyasi kuzatiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda pedagogik texnologiyalar juda muhim o'rin tutadi. Kommunikativ, interfaol, innovatsion va o'yin texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali o'quvchilar faol muloqotga jalb etiladi, ularning mustaqil fikrlash va o'z fikrini to'g'ri ifodalash qobiliyatlari shakllanadi. Bu esa ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishlari va jamiyatda samarali muloqot olib borishlariga zamin yaratadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvar "2022 — 2026- yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni. www.lex.uz
2. Babayeva D.R. Nutq o'stirish metodikasi (tevarak-atrofni o'rganish misolida) –T.: Fan va texnologiya, 2009. –128 b.
3. Bakiyeva X.S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil ta'lim orqali nutq va tafakkurni rivojlantirish metodikasi: Ped. fanl. bo'yicha falsafa doktori (PhD). ... diss. avtoref. –TDPU. 2019. –47 b.
4. Bekniyazova N. Boshlang'ich sinflar ona tili darslarida o'quvchilarga matn yaratishni o'rgatish metodikasi (ta'lim o'zbek va qoraqalpoq tillarida olib boriladigan maktablar misolida): Monografiya. –T.: Fan va texnologiyalar, 2012. –160 b.
5. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi davlat ta'lim standarti // Boshl. ta'l. jurnali. Toshkent, 2005. №5. 5, 6, 8-9-b.
6. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi o'quv dasturi // Boshl. ta'l. jurnali. Toshkent, 2005. №5. 21- 33 – b